

INUA – ESKIMI SA OBALA BERINGOVOG MORA

ALEKSANDAR BOŠKOVIĆ

Tokom novembra i decembra 1988. u Etnografskom muzeju u Beogradu je bila postavljena izložba INUA: Svet duhova Eskima s Beringovog mora. Izložbu je priredilo Odeljenje za antropologiju Museum of Natural History, u sastavu Smithsonian Institution, Washington – a zanimljivo je da je ona svoju evropsku premijeru doživela u našoj zemlji, tačnije, u Zagrebu, u vreme održavanja Međunarodnog kongresa antropoloških i etnoloških nauka. Autori (William W. Fitzhugh i Susan D. M. Rowley) u za prezentaciju izabrali nekoliko desetina manjih predmeta, uglavnom od kosti, ali su tu bile i prelepo ukrašene kutije za nakit, udice, igle, kao i odeća za lutke. Bila je veoma pregledno postavljena (prezentacija u Beogradu realizovana je u saradnji Etnografskog muzeja i Informativne službe Američke ambasade), a izvestan (i to ne mali) nedostatak je to što je simpatični i veoma informativni katalog bio praktično nedostupan običnim posetiocima (deljen je samo pri grupnim posetama).

Ovo je bila jedna od retkih prilika da se jugoslovenskoj javnosti predstavi jedna daleka, i to još i neevropska kultura. Naravno, ovo predstavljanje je vrlo opšte i ne dotiče se nekih tipično eskimskih specifičnosti (relativno kasni dolazak u svoju američku postojbinu; opstanak i prilagođavanje izuzetno surovim životnim uslovima; genijalni izumi kao što su kajak, zamka za vukove i harpun, itd.). Takođe, uz sve insistiranje na duhovnoj strani sveta Eskima sa obala Beringovog mora, ipak se mora istaći da su izloženi predmeti najvećim delom namenjeni svakodnevnoj upotrebi ili ukrašavanju. Uglavnom ih je tokom svog puta po Aljasci između 1877. i 1881. sakupio američki istraživač Edward Nelson, koji je zbog svog posla dobio i adekvatan nadimak: »Onaj koji kupuje beskorisne stvari«. Izloženi predmeti su često izrađeni u neobično skladnim oblicima, kutije ukrašene jednostavnim ali lepim crtežima – ali nema u nazivu izložbe toliko izražene *duhovnosti*. Štaviše, nema informacija da su neki objekti korišćeni u bilo kakvim ritualima. Tačno je, naravno, da su Eskimi, poput mnogih drugih stanovnika Amerike, verovali da je na određen način sve sveto, tj. da u ljudima, životinjama, biljkama, vodi i nebu obitava sila ili duh koji je na jugozapadnim obalama Aljaske nazivan *Inua*. Zato se i svakodnevnom životu i svim radnjama, od pravljenja igloa, do spremanja hrane, lova ili vaspitavanja dece, morala posvetiti dužna pažnja – tj. svaki je čin morao biti u skladu sa »zakonima« ili »propisima« koje je nametao taj duh.

Nesvakidašnji opis uticaja duha na ljude koji prekrše neko pravilo kod Karibu Eskima sa zapadne obale Hudsonovog zaliva ostao je sačuvan zahvaljujući danskom istraživaču Rasmunssenu.¹ Žena po imenu Nanorak iznenada se razbolela. Celo telo ju je bolelo i pozvan je šaman, Angutimgmarik. Pozvani su svi stanovnici sela i šaman je pitao svoje duhove šta bi moglo biti uzrok bolesti. Tokom impresivne ceremonije ispostavlja se da je žena sama kriva za svoju nedaću, jer je jela zabranjeno meso, zatim je pravila harpun u vreme kad nije smela da dodirne ništa što je načinjeno od delova tela životinje, češljala se kad nije smela (posle porođaja) i koristila je lampu koje je pripadala mrtvoj osobi. Nakon egzorcizma, u kome na izvesan način učestvuju svi pripadnici zajednice (ponavljajući u horu obrednu formulu kojom se od zlog duha traži da napusti telo bolesnice), žena je još uvek veoma iscrpljena – ali je izlečena.

Inače, jedna od osnovnih karakteristika religije Eskima (kao i njima srodnih Aleuta) jeste verovanje da su moći univerzuma koje se ogledaju u *Inua* (takode i *yua*, *tayaruu*) često personifikovane u ličnim duhovima, odnosno konceptu gospodara životinja. U literaturi je poznat ciklus mitova koji govore o Sedni (takode i *Siitna*), »Starici iz mora«, vladaru podzemnog i podvodnog sveta. Na širem planu, ona se povezuje sa ženskim principom u prirodi, asociranim sa zemljom i vodom – za razliku od muškog, koji je asociran sa nebom.² Zato su često ovi gospodari životinja morali biti odobrovoljeni da bi »pustili« ribe ili foke iz njihovih podzemnih skloništa, što je trebalo da obezbedi dobar ulov.

Kao specifičan način »odobrovoljavanja« različitih sila, ali i način na koji je čovek te sile konceptualizovalo i približavao ih svom načinu shvatanja, služile su i mnogobrojne minijature, izrađene sa pedantnošću i strpljenjem dostojnim divljenja – a koje su se mogle videti i na ovoj izložbi.

Konačno, ako specifičan uvid u ovu daleku kulturu može poslužiti i Mit o Gavranu, koje je Nelson objavio u svom radu 1899.³, ovde citiran prema katalogu izložbe (str. 6):

»Bilo je doba kada na svetu ne beše ljudi. Četiri dana ležao je prvi čovek omotan mahunom obalskog graška. Probudivši se petog dana pao je na tlo, te ustao, uspravivši se u punoj veličini. Osetivši nelagodu, saže se i napi se vode iz bare, te se oseti bolje. Pogledavši uvis, ugleda da mu se nešto tamo primiće, mašući. Beše to gavran, koji je stao pred njega. Pomno je zurio u čoveka, podigavši jedno krilo i isturivši kljun poput kakve maske prema vrhu svoje glave, i začas se pretvorio u čoveka. Zureći još i klimajući glavom postrance da bi što bolje video, gavran najzad progovori: »Šta si ti? Odakle si stigao? Nikad nisam videlo tebi slične.« I gavran gledaše u čoveka, iznenađen što stranac toliko liči na njega. Gavran reče čoveku da načini nekoliko koraka i

dalje se čudeći: »Odakle si? « Čovek na to odgovori: »Iz mahune graška«, pokazujući na biljku u blizini. »Ah,« uzviknu gavran, »ja sam stvorio tu penjačicu, ali nisam znao da će išta iz nje izaći.«

¹ Ovaj primer je poslužio velikom američkom antropologu Paulu Radinu kao potvrda velikog društvenog uticaja šamana (upor. PRIMITIVE RELIGION, /2. izdanje/, Dover, New York, 1957, str. 135–138).

² Upor. G. H. Marsh, »A Comparative Survey of Eskimo–Aleut Religion«, ANTROPOLOGICAL PAPERS OF THE UNIVERSITY OF ALASKA Vol. 3, str. 21–36, 1954.

³ Edward W. Nelson, THE ESKIMO ABOUT BERING STRAIT, 18th Annual Report of the Bureau of American Ethnology, Vol. 1: 1–558, 1899. Reprint 1983 Smithsonian Institution Press, Washington.

SOCIALNE VLOGE ANTROPOLOGIJE – INTERKONGRES IUAES

MEDNARODNE UNIJE ANTROPOLOŠKIH IN ETNOLOŠKIH ZNANOSTI

RALF ČEPLAK

Med dvema svetovnjima kongresoma »Mednarodne unije antropoloških in etnoloških znanosti« (IUAES), leta 1988 v Zagrebu in 1993 v Mexico City-ju so se odločili Portugalci organizirati Interkongres, ki je potekal od 5. do 12. septembra 1990 v Lizboni.

»Socialne vloge antropologije« – rdeča nit kongresa oziroma naslovna tema se je prepletala v vseh enajstih sekcijah oziroma simpozijih:

- antropologija in biologija,
- antropološka ekonomija in razvoj,
- antropologija in sodobni socialni problemi,
- antropologija in simbolika,
- antropologija in zdravje,
- antropologija in kultura,
- antropologija in družina,
- antropologija in muzeologija,
- antropologija in okolje,
- antropologija in mednarodni odnosi,
- antropologija in portugalska odkritja.